

Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet

A magyar parlagi gyöngytyúk tenyésztési programja

2004

A gyöngytyúk származása és háziasítása

Az Európába behozott *gyöngytyúk* (*Numida meleagris*) eredeti hazájában, Nyugat-Afrikában és Madagaszkárban vadon élő madár, 15–20 egyedből álló családokba verődve cserjés-bozótos területeken barangol. A zord éghajlatot kevésbé bírja, trópusokon azonban elvadulva is szaporodik. A vad gyöngytyúk törzse fejlett, zárt, vízszintes. Apró, csupasz fejét jellegzetes sisaktaraj ékesíti. Háta félgömbszerűen domborodó, farka ék alakban hegyesedik. A kakasok nem viselnek sarkantyút. Dús tollazata sötét alapon világosan pettyezett, de fehér-, krém-, sárga-, tarka- és ibolyaszínű változatai is előfordulnak.

A gyöngytyúk az egyetlen faj, melyet nem eredeti hazájában domesztikáltak. Az ókori görögöknél már háziállat volt, ahol áldozati célra tenyésztették. A monda szerint a gyöngyözöttség Meleagros király nővérének megszilárdult könnycseppjeitől ered, amelyeket fivére halálakor ontott. Állítólag ezért nevezte *Arisztotelész* ezt az állatot *Meleagris*-nak. A gyöngytyúkot valamely Földközi-tenger melléki kultúra földművelő népe háziasította i. e. 1000 körül. Feltételezik, hogy kapcsolat lehet a házityúk tartásának egyiptomi betiltása és a gyöngytyúk háziasítása között, mivel a két esemény időpontja és helye nagyjából egybe esik.

A Római Birodalomba egyesek szerint a pun háborúk idején került a gyöngytyúk és „*afrikai madár*” néven vált ismertté. Mások szerint a rómaiak a gyöngytyúkot a görögöktől vették át. Húsa és tojása a római lakomák csemegéje volt. A gyöngytyúk 1500 táján került Európába, magyarországi megjelenése azonban nem ismert.

A 20. század elején már hazánkban is tenyésztettek gyöngytyúkot, bár egyesek szerint inkább díszmadárként tartották. Feltehetően azonban sokkal korábban honosodott meg hazánkban, így elsősorban kékesszürke, esetleg fehér színváltozatát (melyet a kékesszürkénél szelídebbnek tartottak) régen honosultnak tekinthetjük.

Léteznek egyéb hazai színváltozatok is, pl. sávozott, ezüstszürke, barnásszürke, tarka vagy keselyű gyöngytyúk, ezek gazdasági jelentősége azonban kisebb, inkább sportcélból tenyésztik. A gyakorlati tapasztalatok szerint a sötétebb színű változatok edzettebbek, könnyebben nevelhetők, s a ragadozók is nehezebben találják rájuk.

Domesztikációja folyamán a gyöngytyúk valamivel nagyobb testűvé vált, egyébként azonban alig változott. Oka e faj kiskökű változékonysága, monofiletikus származása, viszonylag késői domesztikálása és az a tény, hogy tenyésztésével kevesen foglalkoztak (ami mind a mai napig érvényes).

Magyarország az 1970-es években a gyöngytyúk-tenyésztés és -áruterelés terén Európa élvonalában szerepelt. A tenyésztés és szaporítás központja a Hortobágyi Állami Gazdaság volt, az áruterelésben több hazai mezőgazdasági üzem vett részt. Az 1980-as évektől azonban a gyöngytyúk tenyésztése annyira visszaszorult, hogy ma már csak génbanki állományai találhatók Magyarországon.

A gyöngytyúk nagyon értékes, ízletes húsu baromfiféle. A 20. század első felében külföldre vadmadárként szállították. A parlagi változat a tojástermelést április végén kezdi, évente mintegy 60–80 szürkés-sárgás héjú, 40–50 g súlyú tojást tojik. Szeret rejtve tojni. Tojásainak héja vastag, ezért a gyöngytyúktojás hosszabb ideig eltartható. Nagyon edzett, veszekedő, vad természetű, kitűnő élelemkereső és rovarirtó baromfiféle, melyet célszerű szabadon tartani. Hazánkban elsősorban a kékesszürke, kisebb mértékben a fehér színváltozata terjedt el, de előfordul szürke (ezüst vagy levendula), barna (vörös) és foltos változata is.

A gyöngytyúkok teste vízszintes tartású és zárt, hátuk feldomborodó. A kakasok testsúlya 1,30–1,60 kg, a tojóké 1,20–1,40 kg. Fejük rövid és széles, csőrük rövid, erős, erősen hajlott, szaruszínű, a hegye vörös. Fejükön sisakot viselnek, mely szarus, vörös, háromszögletű, a kakasoknál nagyobb és meredekebb állású. Arcuk tollatlan, szürkés-kék, vagy kékesfehér, égszín-kék foltokkal, amelyek a nyak felső harmadának csupasz bőrére is átterjednek. Füllebenyeik szorosan a fejhez simulók, szemük nagyok, sötétbarnák. A tojóknál kifejezettebben lelógó kétoldali áll-lebenyek rövidek, tömöttek, vaskosak, színük vörös, a közepén fehér folttal. A nyak vékony, izgalomban egyenes tartású, kakasoknál sötétkékes, tojóknál világosabb bőrszínnel, alsó része erősen tollas, felső része csupasz, finom szőrökkel sűrűn benőtt. A törzs erős, a mell nagy, kerekded, telt. A hát széles, erősen boltozatos, hátrafelé erősen lejt. A szárnyak hosszúak, szélesek, szorosan testhez simulók. A fark rövid

és lefelé irányuló, középső tollai a szélsőknél hosszabbak. A lábszárak viszonylag rövidek, színük vöröses vagy palaszürke, a kakasnak nincs sarkantyúja.

A kékesszürke gyöngytyúk tollszínezete kékesszürke alapon egyenletesen fehérén pettyezett, gyöngyözött. Az evező- és faroktollak barnák, szélükön fehérés tarkázottsággal. Mell- és nyakszíneződésük foltok nélküli ibolyaszürke. Csibéi kikeléskor barnás színűek, hátukon hosszanti sötétebb sávokkal.

A fehér színű gyöngytyúk kevésbé gyakori, tollszíne bársonyos csillogású, tejfelsárga alapszínű, rajta ezüstfehér pettyekkel. A naposcsibék színe szürkés, világosabb sávokkal és pelyhekkal.

I. Ellátási terület, a fajták ismertetése

Ellátási terület:

A Magyar Köztársaság területén működő, tulajdonformától független, az állattenyésztésről szóló 1993. évi CXIV. törvény és a 37/1994.(VI.28.) FM rendeletében felsorolt fajták génmegőrző tenyészetei, amelyek tagjai az „őshonos” fajok és fajták államilag elismert tenyésztő szervezetének.

A fajta ismertetése:

Testsúly: Kakas: 1,30-1,60 kg
Tojó: 1,20-1,40 kg

Fej: rövid és széles.

Csőr: rövid, erős, erősen hajlott, szaruszínű, a hegye vörös.

Taraj: sisakszerű, szarus, vörös, háromszögletű.

Arc: kékesfehér, toll nélküli.

Füllebenyek: szorosan a fejhez simulók.

Szemek: nagyok, sötétbarnák.

Áll-lebenyek: rövidek, vaskosak, vörösek, középen fehér foltal.

Nyak: a fej alatt csaknem csupasz, kakasoknál sötétkékes bőrrel, a tojóknál a bőr színe világosabb. Vékony, izgalomban egyenes tartású. A nyak alsó része erősen tollas, a felső rész csupasz, finom, szőrszerű tollakkal erősen benőtt.

Törzs: erős. A mell nagy, kerekded, telt. A hát széles, erősen boltozatos, hátrafelé erősen lejt.

Szárnyak: hosszúak, szélesek, szorosan a testhez simulók.

Farok: rövid és lefelé irányuló. A középső tollak a szélsőknél hosszabbak.

Lábszárak: rövidek, a lábszár színe vöröses, a kakasnak nincs sarkantyúja.

Tollazat: Gazdag, szép kékesfekete (kékesszürke változat) illetve fehér, tejfelsárga (fehér változat) alapszínnel. A nyak kivételével a test minden részén a tollakon egyenletesen elosztott fehér pettyek (gyöngyök) láthatók. A nyak tollazatán petty nincs, a kékesszürke változat esetében sötétebb színű. A gyöngyök a fehér változaton is láthatók, ragyogó ezüstfehér pettyek formájában.

II. Tenyészcél

A fajták fenntartása a genetikai és fenotípusos megjelenésük változatlan megőrzésével. A változatlan fenntartás követelménye az eredeti külső és belső tulajdonságok megtartása a legkisebb géveszteséggel, a beltenyésztés lehetséges elkerülésével.

III. A tenyésztés módszere

A génmegőrzésben résztvevő állományok a törzskönyvi besorolás I. osztályához (elit) tartoznak. A II. osztályhoz tartozó törzsállományok ill. egyedek - melyek kizárólag az elit állományoktól származnak, illetve szükség esetén az elit második tojóciklusban termeltetett állományai - képezik az ún. tartalékállományt, létszámának meghatározásakor az a szempont érvényesül, hogy az elit létszám bármikor pótolható legyen ugyanolyan egyedszámban, genetikai összetételben (vonalak, családok). A génmegőrzés elfogadott szabályai szerint a

fajtánkénti 1000 nőivar még nem jelenti a fajta veszélyeztetettségének elmúlását, ezért, hogy a legfontosabb szempont - a biztonság - érvényesülhessen, a szakma szabályai betartassanak, a szükséges létszám ennek a duplája, tehát 2000 nőivar és a hozzá tartozó hímivar megőrzése és fenntartása a hosszútávú feladat.

Az elit fokozat minimális követelményrendszere:

A gyöngytyúk fajtafenntartására és génmegőrzésére vonatkozó alapvető előírások megegyeznek a magyar tyúkra vonatkozó előírásokkal. A génvesztés megelőzése érdekében arra kell törekedni, hogy:

Az előírt 1/7 minimális ivararány mellett min. 10 családot be lehessen állítani úgy, hogy min. 2 kakas és 14 tojó/család indulási létszám biztosított legyen (vagy egykakasos törzsek esetében min. 20 család, 7 tojó/család). Minden következő tenyésztésben a hímivarú szaporulat forogjon, így az első család hímivarú szaporulata legkorábban a 11. évben kerül vissza a kiinduló családra, ezzel a beltenyésztés biztonsággal elkerülhetővé válik. Ha a feltételeket megteremtették, akkor a továbbiakban betartandók:

- egykakasos törzsek beállítása úgy, hogy az ivararány a termelési ciklus végére ne táguljon az 1:7 fölé,
- törzscsaládok kialakítása úgy, hogy a kakasok ugyanazon kódból származzanak, a tojók csoportosításánál ugyanazon törzs, de más kódból való származás megengedett,
-

A nyilvántartás térjen ki:

- családok tojástermelésére
- egyedi, tojáshéj-szín és feljegyzés,
- tojásméret, tojáshéj-szín és feljegyzés,
- termékenység,
- keltethetőség

Családonként tartalék hímivarú állatokról gondoskodni kell az esetleges pótlások érdekében. Megfelelően megbízható adatok esetén az új elit generációba maximum 15%-ban átkerülhetnek az előző generáció igazoltan legsikeresebb egyedei.

A törzsállományok ismert származású, fajtatiszta egyedek összessége, melyek amellet, hogy az elit tartalékai, kielégíthetnek kereskedelmi célokat is.

Indokolt esetben a 2. és 3. évre megtartott elitállományok elitként vagy elit-tartalékként új származási igazolással továbbtenyészthetők.

IV. A teljesítményvizsgálat

Az „őshonos” baromfifélék teljesítményvizsgálata a változatlan formában történő fennmaradást, a génvesztés megelőzését célozza, ami sok esetben a valamilyen tulajdonságban pozitív irányban kiugró egyedek kiszűrését is jelentheti.

Külön, fajtafenntartást érintő központi teljesítményvizsgálat nincs, ez gyakorlatilag minden beórlást megelőzően megtörténik a következő szempontok alapján:

- küllemi bírálat,
- testsúlymérés,
- szülői tulajdonságok alapján (a III. pontban felsoroltak szerint)

Mindezek, a fajtaleírásban foglaltakkal összhangban, jelentik az illető fajta eredményeit.

V. A szaporítás szabályai

A génmegőrzés alapja az elit fokozatú egyedek, a III. pontban meghatározottak szerint beállított állományai. Utánpótlásra csak ezen állományoktól származó tenyésztojás keltethető. Az ismert származás alapvető kritérium.

A tenyésztojásgyűjtés csak akkor kezdődhet, ha a tojások mérete és súlya eléri a fajtákra jellemzőket.

A tenyésztőjásgyűjtésre a beolazást követő két héten túli időpontok és a termelési szint 30%-on felüli értéke az irányadó.

A keltetés csak az OMMI által engedélyezett és ellenőrzött keltetőkben történhet.

A tenyésztőjás kezelés, a naposállat nevelés a fajra, fajtára vonatkozó állategészségügyi követelmények betartása mellett (Állategészségügyi Szabályzat), meghatározott technológia alkalmazásával történhet.

VI. Küllemi bírálat

A küllemi bírálatnál (ivar szerint) a fajtaleírásokban foglaltak az irányadók.

A bírálat elvégzésének időpontja: a beolazást megelőző időszak.

Küllemi bírálatot végezni vedlési időszakban vagy termelés közben nem ajánlott.

VII. Törzskönyvi vagy tenyésztési főkönyvi szabályzat

Az őshonos és régen honosult baromfifajták fajtafenntartója - FVM kijelölés alapján - az OMMI. Ezeknek a fajtáknak a törzskönyvét vagy tenyésztési főkönyvét az elismert tenyésztő szervezet – kijelölés esetén a Magyar Kisállatnemesítők Génmegőrző Egyesülete - vezeti, a 30/1994. (VI.28.) FM rendelet 3. számú mellékletében leírtaknak megfelelően.

Ezek szerint a törzskönyv tagolódása:

- I. osztály: elit (pedigré) fokozat, amelynek állományai csakis az előző elit állomány utódai és egyedei lehetnek,
Ezek az állományok képezik a fenntartás alapját.
- II. osztály: törzsállományok (elit-tartalék, másodéves elit, ősnagyszülő, nagyszülő), amelyek mindig az I. osztályba tartozó állományoktól származnak, a fenntartás tartalék-állományai,
- III. osztály: szaporító állományok (szülőpár), melyek nem tartoznak a fajtafenntartás miatt állami költség-hozzájárulásban részesülő állományok közé

Az egyes osztályokba tartozó állományokról a törzskönyv az alábbi adatokat tartalmazza:

- a tenyésztő neve
- a fajta neve
- a tenyésztő telep azonosítója
- a törzskönyvi osztály azonosítója
- az állomány azonosítója
- az állomány termelési időszaka
- az állomány összesített gazdasági értékmérői (tojástermelés, életképesség, keltethetőség, stb.)
- a beolazott tenyészállat egyedszáma
- a szaporítóanyag (tenyésztőjás) mennyisége
- a kiadott származási igazolások nyilvántartása
- az alkalmazott állategészségügyi kezelések

A törzskönyvek vezetéséért és az adatok nyilvántartásáért a tenyésztésvezető a felelős.

VIII. Nyilvántartás és igazolások rendje

A nyilvántartásokban - melyeket az elismert tenyésztő szervezetnek kell végezni - a 30/1994. (VI.28.) FM rendeletben foglaltak az irányadók. Az erre vonatkozó előírások teljesítésének módját tartalmazzák a VII. és X. pontban foglaltak.

IX. Az állatok jelölésének módja

Olyan jelölést kell alkalmazni, ami tartós és egyedi. Ennek a legelterjedtebb formája a szárnyjelző. Ennek többféle típusa létezik, ezen belül is megkülönböztethetünk a napos állatok jelölésére és a felnőtt állatok jelölésére alkalmas szárnyjelzőket.

Elfogadott jelölési mód még a lábgyűrű, bár ezt ritkán használják.

Tartós jelölési mód – ami kiegészítésként és indokolt esetben használható – a napos kori ujjpercívágás is. A jelölés a tenyészfokozatok megkülönböztettségét, valamint az egyedi azonosíthatóságot lehetővé kell, hogy tegye. Kötelezőség a megléte, nem a módja. Az „elit” állományoktól gyűjtött tojásoknál a tojásjelölést úgy kell végezni, hogy az mindenképpen azonosítható legyen a termelő állattal. Módja nem meghatározott, de az azonosíthatóság elvárás.

X. A származásellenőrzés módja és dokumentálásának rendje

A származásellenőrzés alapvető feltétele a IX. pontban tárgyalt egyedi megjelölés. A fajtatisztán fenntartott őshonos állományok származási igazolását az elismert tenyésztő szervezet adja ki. Ennek tartalmaznia kell az állomány eredetét, jelölését, felhasználási módozatát (tenyészfokozat) és az elvégzett állategészségügyi kezeléseket. A származási igazolás kiállítását a 30/1994.(VI.28.) FM rendelet 3. sz. mellékletének II. pontja szerint kell elvégezni. Az igazolásokat három példányban kell kiállítani azonos sorszámmal. A három példányból az első az átvevőt, a második az OMMI-t, a harmadik a kiállítót illeti.

A fajtafenntartás keretei között a tenyésztő szervezet köteles minden termelésre vonatkozó adatot, valamint a reprodukciós eredményeket a felülvizsgálat során a fajtafenntartó rendelkezésére bocsátani.

Minden egyéb kérdésben a tárgyévénként megkötésre kerülő „Megbízási Szerződés”-ben rögzítettek az irányadók.

Budapest - Gödöllő, 2004. március 22.

Szalay István
MGE

Koppány Gábor
OMMI